

РЕЦЕНЗІЇ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПРИРОДОРЕСУРСНОГО ПРАВА*

М.В. КРАСНОВА, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри екологічного права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
E-mail: mariavk@ukr.net

Пріоритетом подальшого розвитку цивілізації стає гармонізація взаємодії суспільства і природи. Проте екологічна ситуація продовжує невпинно погіршуватись, що створює реальну загрозу існуванню людства, а нестримна гонитва за економічним зростанням обертається знищенням природно-ресурсного потенціалу. Вирішення проблем збереження довкілля і соціально-економічного розвитку є нині одним із основних напрямів діяльності будь-якої цивілізованої держави. Перед кожною країною світу стоїть дилема – як поєднати інтереси збереження природи з інтересами розвитку економіки та соціальної сфери, як забезпечити системне врахування екологічних та економічних інтересів, що є умовою сталого розвитку як нової парадигми взаємодії суспільства і природи. Нині у нашій державі гостро постала необхідність впровадження системи сталого використання при-

родних ресурсів. Це передбачає насамперед зміну підходів до використання природних ресурсів та охорони довкілля з урахуванням негативних наслідків втручання людини у хід природних процесів та балансу інтересів розвитку суспільства й природи.

Вагому роль у процесі впровадження сталого, гармонійного і збалансованого використання природних ресурсів має відіграти природоресурсне право. Протягом усього періоду розвитку природоресурсних правовідносин постійно точиться наукова дискусія щодо їх місця і правової належності. Нині визнання самостійності природоресурсного права у правовій системі України залишається вкрай актуальною проблематикою, оскільки сучасний етап розвитку природоресурсного права характеризується відсутністю загально-визнаного підходу до визначення його місця у системі права.

* Рецензія на монографію М.А. Дейнеги «Природоресурсне право: проблеми формування і розвитку» / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2019. 340 с.

У період становлення природоресурсного права як самостійної галузі в його предмет включалося природоохоронне право. Надалі у науковій думці з'явилося припущення, що природоохоронне право переросло рамки природоресурсного, оскільки має своїм завданням охорону не тільки окремого природного ресурсу, а й природи у цілому. Очевидний зв'язок використання й охорони природних ресурсів привів до того, що природоресурсне і природоохоронне право стали включати до екологічного права (права навколишнього середовища) або як підгалузі, або ж як сукупності окремих поресурсних підгалузей (водне, лісове, надрове, фауністичне тощо). Нині більшість вчених-представників еколого-правової доктрини природоресурсне право відносять до системи екологічного права.

За таких обставин особливий науковий інтерес викликають дослідження, спрямовані на вирішення дискусії щодо місця і ролі природоресурсного права у правовій системі нашої держави, окреслення концептуальних засад визначення його предмета правового регулювання і з'ясування критеріїв відмежування предмета природоресурсного права від предмета суміжних галузей права. Саме такою є спрямованість і призначення монографії кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Дейнеги Марини Андріївни «Природоресурсне право: проблеми формування і розвитку». Актуальність і своєчасність рецензованої наукової праці суттєво підвищується з урахуванням недостатнього рівня доктринальної розробки вказаної проблематики.

Структуру монографії М.А. Дейнеги зумовили складність і багатогранність

обраної теми. Тим не менш, авторка змогла з усією повнотою розкрити проблематику дослідження. Високий ступінь обґрунтованості і достовірності результатів дослідження відображає раціональну та внутрішньо узгоджену структуру монографії, яка зумовлена метою та задачами дослідження. Зміст монографії складається зі вступу, чотирьох розділів, що поділені на дванадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Безсумнівною перевагою роботи є використання загальнотеоретичних наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правових актів вітчизняного і міжнародного законодавства, узагальнення практики правового забезпечення використання й відтворення природних ресурсів, що підвищує наукову та практичну цінність проведеного дослідження. Науковцем окреслено концептуальні засади визначення предмета природоресурсного права, проведено відмежування предмета природоресурсного права від предмета суміжних галузей права, розкрито систему природоресурсного права, а також виокремлено основні тенденції розвитку теоретичних уявлень про предмет і систему природоресурсного права.

На етапі дослідження етапів формування і становлення предмета природоресурсного права та визначення його особливостей М.А. Дейнегою проведено детальний аналіз наукових концепцій і принципів розвитку взаємовідносин людини і природи. Авторка обґрунтовано дійшла висновку, що саме основоположна концепція взаємозв'язку людини та природи «сталий розвиток» стала фундаментом становлення суспільних відносин з використання і відтворення природних ресурсів, базисом формування природоресурсного права у ХХІ столітті.

Науковець приходить до висновку, що сукупність природоресурсних відносин має необхідну для предмета галузі права специфіку. Цей предмет єдиний в силу єдності та нерозривного зв'язку всіх природних ресурсів. У той же час він багатогранний, що виражається у підвидовій різноманітності розглянутих відносин, обумовлений різними видами природних ресурсів, з приводу яких існують суспільні відносини. Предметом правового регулювання природоресурсного права, на думку М.А. Дейнеги, є суспільні відносини щодо використання і відтворення природних ресурсів, які мають комплексний характер, оскільки об'єднують близькі за своїм змістом земельні, водні, лісові, надрові та інші відносини, визначаючи загальні засади їх правової регламентації і залишаючи при цьому специфіку правового регулювання використання та відтворення окремих природних ресурсів у межах відповідних поресурсних галузей права. Однак процес використання природних ресурсів та охорони природних об'єктів і навколишнього природного середовища – це взаємопов'язані сторони одного явища: взаємовідносин суспільства й природи. Твердження про використання природних ресурсів окремо від їх охорони вбачається вкрай дискусійним.

Другий розділ дослідження М.А. Дейнеги присвячений проблемі відмежування предмета природоресурсного права від предмета суміжних галузей права. Тут заслуговує на увагу проведений науковцем детальний аналіз історичних аспектів формування і становлення предметів природоресурсного і природоохоронного права, співвідношення предметів природоресурсного та екологічного права. За результатами дослідження авторка зазначає, що початок

XXI ст. – період формування у науковій літературі нового етапу у розвитку еколого-правових відносин – критики концепції екологічного права та інтеграції природоресурсних, природоохоронних та «екологічнобезпечних» суспільних відносин. Не заперечуючи взаємозалежності природоресурсних і природоохоронних відносин, науковець констатує початок об'єктивізації процесу формування природоресурсного права як самостійної галузі права. М.А. Дейнега вказує на те, що сформувалися усі об'єктивні передумови і є всі підстави стверджувати про формування самостійної галузі права – природоресурсного права, відокремлення і виділення його зі структури екологічного. Докорінні відмінності природоресурсного права від права екологічного (природоохоронного), на думку науковця, відображені у предметі та об'єкті правового регулювання, методи, його джерелах.

При цьому слід зазначити, що формування екологічного права є історично обумовленим процесом розвитку права, а отже, будь-які намагання на сучасному етапі заперечувати його об'єктивне існування або здійснити штучний поділ матимуть негативний вплив на еколого-правові відносини. Відокремлення або виділення зі структури екологічного права природоресурсного демонструє насамперед домінування економічного підходу в екологічному праві і нехтування екологічними цінностями. Наведені висновки М.А. Дейнеги потребують детального обґрунтування.

Звертає на увагу і третій розділ монографії, в якому досліджені теоретичні засади системи природоресурсного права, виокремлені особливості юридичного змісту окремих структурних елементів системи природоресурсного права, проаналізовані «міжгалузеві»

зв'язки системи природоресурсного права. М.А. Дейнега визначає систему природоресурсного права як інтегровану й організовану сукупність правових норм, що поєднані між собою внутрішніми зв'язками і регулюють суспільні відносини щодо використання та відтворення природних ресурсів у їх нерозривному зв'язку з іншими елементами довкілля з метою задоволення потреб людини, суспільства і держави. Система природоресурсного права характеризується внутрішньою організаційною структурою – об'єктивно обумовлений природоресурсними відносинами поділ на окремі взаємопов'язані елементи: правові норми, інститути, підгалузі.

Цікавим вбачається визначення авторкою місця у системі природоресурсного права таких його структурних елементи як підгалузей – земельного, водного, лісового, надрового, флористичного, фауністичного права. У представлений роботі такі сукупності норм розглядаються як підгалузі природоресурсного права, а не самостійні галузі права, що складаються з відповідних правових інститутів. Однак, в юридичній науці відповідні сукупності норм вже давно і нерідко називають самостійними галузями права. Наведене твердження авторки монографії є дискусійним і потребує додаткового детального обґрунтування.

В останньому розділі монографії М.А. Дейнегою визначено основні тенденції розвитку теоретичних уявлень про предмет і систему природоресурсного права. Заслугує на увагу запропонована Концепція розвитку природоресурсного законодавства України, що інтегрує окремі види використання природних ресурсів і встановить

загальні принципи та правила сталого, збалансованого, екосистемного, комплексного природокористування. Найважливіші положення концепції природоресурсного законодавства, на переконання науковця, мають знайти відображення у базовому законі, що займатиме центральне місце у системі норм, спрямованих на правове регулювання відносин у сфері використання і відтворення природних ресурсів. У зв'язку з цим видається актуальним, на думку авторки монографії, прийняття Природоресурсного кодексу, який міститиме уніфіковані основи використання природних ресурсів.

Узагальнюючи все вищезазначене, необхідно підкреслити, що монографія Дейнеги Марини Андріївни на тему «Природоресурсне право: проблеми формування і розвитку» виконана на високому науковому рівні, є самостійною завершеною науковою працею, в якій розроблено теоретичні засади формування природоресурсного права, особливості його предмета правового регулювання і системи, а також виокремлено тенденції подальшого розвитку теоретичних уявлень про предмет і систему природоресурсного права. На підставі ретельного наукового дослідження, авторкою сформульовано теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо вдосконалення окреслених відносин, які є вагомим внеском у розвиток юридичної науки.

Зважаючи на широке коло питань, які піддані всебічному дослідженню у вказаній науковій праці, монографія буде корисною для всіх читачів, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку еколого-правової науки і науки природоресурсного права.